

LUSİGNANLARIN 1361 YILINDA ANTALYA'YI (ADALIA) İŞGALİNİN ARDINDA YATAN SEBEPLER

THE REASONS BEHIND THE OCCUPATION OF ADALIA IN 1361 BY THE LUSIGNANS

ÖZGE BOZKURTOĞLU ÖZCAN*

Öz: Kıbrıs'ta 1192 yılında kurulan Lusignan Krallığı, 1291 yılında Akká'nın düşüşü ile Hıristiyanlığın Doğu'da bulunan tek üssü konumuna gelmiş ve 14. yüzyılda etrafındaki Müslüman komşuları ile mücadele içerisinde olmuştur. Kıbrıs ve ismen Kudüs Kralı I. Pierre, 1361 yılında Antalya'yı ele geçirmiş ve 1373 yılında adanın Ceneviz tahakkümü altına girme tehlikesi karşısında garnizonun kentten ayrılmak durumunda kalmasına kadar bir dizi saldırı ve yağma faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı, kroniklerde elde tutulmasının zorluklarından sıklıkla bahsedilerek krallık için adeta bir yük haline gelen Antalya'nın Lusignanlar tarafından ele geçirilmesinin ve 12 yıl boyunca bütün baskılara rağmen krallık kontrolü altında tutulmasının nedenlerini ele almaktır. Bu hedef doğrultusunda Antalya'nın alınması ile başlayan bir dizi saldırı ve dönemin değişen ekonomik koşulları birbirleriyle olan ilişkileri bakımından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Lusignanlar • Antalya (Adalia) • Kıbrıs • Doğu Akdeniz • Ticaret

Abstract: Established in 1192 on Cyprus the Lusignan Kingdom became the easternmost outpost of Latin Christianity after the fall of Acre in 1291 and it competed with its Muslim neighbours throughout the 14th century. During his reign the titular King of Jerusalem and King of Lusignan Cyprus, Pierre I, launched a number of attacks and raids, starting with the capture of Antalya (Adalia) in 1361, with the port-city held until 1373 when Lusignan Cyprus faced the domination of the Genoese and its garrison was withdrawn. The aim of this article is to address the reasons why the Lusignans took and why they held Antalya for 12 years, although the chronicles of the time often relate the difficulty in keeping the city and it becoming a burden to the island. In line with this objective, the series of attacks following the capture of Adalia and changing trade conditions are examined, in terms of their effects upon on each other.

Keywords: The Lusignans • Antalya (Adalia) • Cyprus • The Eastern Mediterranean • Trade

Giriş

"... ve insanlar açlık çekmeye başlamıştı; atların ise limon ağacı yapraklarından başka yiyecek bir şeyleri yoktu..."¹ 15. yüzyılda büyük bölümünü Lusignan Krallığı idaresindeki Kıbrıs tarihine ayırdığı eserini kaleme alan kronik yazarı Leontios Makhairas, Kıbrıs Kralı I. Pierre'in (Peter) Antalya'yı (Adalia) 1361 yılı Ağustos ayında ele geçirmesinden yalnızca 8 ay sonra, 1362 yılı Nisan ayında Antalya ahalisinin durumunu bu şekilde ifade etmektedir².

Koronaklı bir liman ile yüksek ticaret hacmine sahip olan Antalya, idarecisi Mübarizeddin Mehmed Bey yaz mevsiminden dolayı Korkuteli'nde (Stenon, İstanoz) bulunduğu sırada Kıbrıslı Franklar tarafından ele geçirilmiştir. Hamidoğullarının Antalya kolunun başı olan Mehmed Bey'in (Teke

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. ozgeozcan@akdeniz.edu.tr

Çalışmada yer alan görsellerin hazırlanmasından dolayı M.A. Doğan Mert DEMİR'e teşekkür ederim.

¹ Makhairas 1932, I, 126.

² Strambaldi 1893, 48-49; Edbury 1991, 163.

Bey) ise kentten kolay kolay vazgeçmeye niyeti yoktu. Nitekim Lusignanlar Antalya'yı alır almaz Mehmed Bey kentin iç kesimler ile olan bağlantısını keserek erzak giriş çıkışını yasaklamış; kente su getiren antik su kemerini de yıktırıştır. Dolayısıyla Kıbrıs Krallığı Antalya'yı elde tutmak için bir dizi mücadeleye girişmek durumunda kalmış ve bu krallık açısından zorlayıcı ve yıpratıcı olmuştur³.

Mehmed Bey gerek halkın direncinin kırıldığını düşündüğü zamanlarda Antalya'ya; gerek Kıbrıs'ı savunmasız gördüğü anlarda adaya 1361, 1362, 1363 ve 1370 yıllarında çeşitli saldırılar düzenlemiştir; sahil emirleriyle ittifaklar kurmuş ve hatta kenti para teklif ederek geri almaya çalışmıştır⁴. 1373 yılında Lusignanlar adadaki mevcut Ceneviz tehdidinden⁵ dolayı Antalya'nın Cenevizlilerin eline düşmesinden dolayı Türklere geri verilmesinin daha uygun olacağını düşünerek kenti, kendilerine vergi ödemesi kaydıyla Mübarizeddin Mehmed Bey'e bırakıncaya kadar Teke Emiri, ittifakında yer alan Türkler ile birlikte 12 yıl boyunca adaya ve adanın Antalya'daki idarecilerine rahat nefes aldırma-
mıştır⁶.

Daima Türklerin baskısına maruz kalan Antalya, Frank hâkimiyeti döneminde büyük oranda Kıbrıs'a bağımlıydı. Hem halkın geçimini sağlayacak erzak hem de adadan kente giden ücretli askerlerin maaşları Kıbrıs'tan gönderiliyordu. 1367 yılında Mısır Sultanı II. Şaban'ın naibi Emir Yelboğa ile müzakerelerde yaşanan anlaşmazlık dolayısıyla Antalya'ya erzak ve maaşları taşıyacak olan gemiler güvenlik amacıyla Kıbrıs'ta tutulup zamanında gönderilemedi. Bunun üzerine Antalya garnizonu askerleri ayaklanarak kentin Kıbrıslı idarecisi Sir Leon d'Antiaume'u şehrin anahtarını Türklere vermekle tehdit ettiler. İdarecinin Kıbrıs'ı durumdan haberdar etmesi üzerine Kral Pierre bizzat gelerek isyanı bastırılmış ve elebaşını öldürmüştür. Dolayısıyla Antalya'da idare ve sükûnetin bekasını Kıbrıs'tan bağımsız düşünmek güçtü⁷. Bu durum, Lusignanlar neden Kıbrıs üzerinde böyle bir yük teşkil eden Antalya'yı ele geçirdiler ve 12 yıl boyunca elde tutmak için direndiler sorularını akıllara getirmektedir.

İlk bakışta krallığın toprak sahibi olmayı arzu etmesi, özellikle güney Anadolu'da anakara ile bağlantısını sağlayacak bir limanı ele geçirmesi siyasetin doğal bir kanunu olarak görüldüğünden, Antalya'nın alınması bir nevi fetih politikası olarak algılanabilir. Nitekim Alanya ve Manavgat Emirleri Antalya'nın fethinden sonra Kral I. Pierre'e bağlılıklarını sunmuşlardır. Hatta Alanya Emiri kalenin anahtarını krala sunmuş ancak kral anahtarı kabul etmeyerek emirin kendisine tabiiyetinin yeterli olacağını belirtmiştir. Bu hareket kralın salt fetih ve toprak elde etme siyasetiyle yola çıkmadığına işaret eder niteliktedir⁸.

Geç Ortaçağ'da Alanya; Antalya ve Balat (Palatia) ile birlikte Anadolu'dan İskenderiye ve Dimyat'a giden ürünlerin en çok ihraç edildiği limanlardan birini teşkil ediyordu. Deniz ticareti ve Doğu Akdeniz hâkimiyeti açısından önem arz ediyordu. Mısır ve Suriye'den çok sayıda tüccarın gelip gittiği ve Mısır'a kereste temin eden işlek bir limandı⁹. Pierre'in burayı ele geçirmek yerine emirinin

³ Mas Latrie 1845, 495-496; Flemming 1964, 85; Kofoglu 2006, 234, 238.

⁴ Strambaldi 1893, 48, 51-53, 128; Jorga 1896, 126-127; Makhairas 1932, I, 128, 132-133, 138-139, 317; Hill 1972, II, 322-324; Solak 2012, 121; Taşkıran 2017, 194.

⁵ Cenevizliler ile yaşanan anlaşmazlıklar için bk. Amadi 1891, 432-448; Edbury 1999a, 109-126.

⁶ Mas Latrie 1846, 122-123; Amadi 1891, 441; Strambaldi 1893, 148; Makhairas 1932, I, 345, 366-368; Flemming 1964, 89.

⁷ Makhairas, 1932, I, 198-202; Atiya 1938, 351-352; Ayaz 2007, 90-91; Ayaz 2016, 65-66.

⁸ Amadi 1891, 411-412; Makhairas 1932, I, 125; Atiya 1938, 327; Lloyd-Rice 1989, 7; Runciman 1992, III, 382.

⁹ Heyd 1886, II, 355; Heyd 2000, 611; Çavuşdere 2009, 67; Solak 2012, 118.

tabiiyetini kabul etmesi harekâtın daha geniş çaplı bir tasarının parçası olduğu izlenimini vermektedir.

Bununla birlikte, emirlerin krala sadakatlerini sunması da bir tür hâkimiyet kurma politikası olarak düşünülebilir. Ancak bu sefer de 9 Mayıs 1362 yılında kralın hazırlattığı 14 gemi ve pek çok erzak ile kentin idaresini teslim almak üzere gönderilen Sir John de Sur'un yol üzerinde Myra'yı (Demre) ele geçirdikten sonra burayı yakıp yıkarak harap hale getirmesini anlamlandırmak zordur. Nitekim bu bağlamda Sir John de Sur Myra'yı yakıp tahrip etmek yerine Lusignan idaresi altında tutma girişiminde bulunabilirdi¹⁰. Bu saldırı girişimlerinin nedenlerine ilişkin soruların cevaplarındaki boşluklar dönemin siyasi atmosferi ve ticaret hayatının yer aldığı daha geniş bir perspektifi incelemeyi gerektirmektedir.

Haçlı Seferleri ve Kıbrıs - Kudüs Kralı I. Pierre

14. yüzyıl, Haçlı Seferleri ruhunun tekrar canlandırılmaya çalışıldığı dönemdi ve 1359 yılında hem Kıbrıs hem de ismen Kudüs Kralı olan I. Pierre artık papanın Haçlı Seferleri politikasında başroldeydi. Nitekim 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanların eline geçmesi ile Kıbrıs Krallığı Hristiyanların Doğu'daki son kalesi olarak kalmıştı. Dolayısıyla Kutsal Toprakları geri almak amacıyla yapılacak bir "*passagium generale*" Lusignan Krallarını merkeze almak durumundaydı¹¹.

Hem Kıbrıs'ın coğrafi ve politik durumu hem de Kral Pierre'in Kudüs Krallığı tacına da sahip olması dolayısıyla papa Kral Pierre'in Müslümanlara ve Türklere karşı Haçlı Seferine çıkması konusunda bir beklenti içerisine girmişti. Öte yandan Trablus Kontu iken Kudüs'ü geri almayı ilke eden *Kılıç Şövalyeleri* adlı bir tarikat kuran ve dönemin çağdaş yazarları tarafından tutkulu ve savaşçı kişiliği ile anılarak mucizevi hikâyeler ile Haçlı Seferlerinin önemli bir siması olarak ön plana çıkarılan Kral Pierre, faaliyetlerinde hiç şüphesiz krallığının ticari çıkarlarını da göz önünde bulundurmuştur¹².

Kral Pierre hiç şüphesiz Haçı kabul edecekti ancak onun Haçlı Seferi politikası Kudüs'ün geri kazanılmasından ziyade Doğu Akdeniz ticaretinin Mağusa'ya (Famagusta) yönlendirilmesine ve adanın ticaret hacminin artmasına yarıyordu. Bu anlamda aslında Kral Pierre'in Haçlı politikasının iki yönlü olduğu söylenebilir. Şöyle ki Antalya'nın ele geçirilmesi ile bölgedeki korsanlık faaliyetleri kontrol altına alınmış; Müslüman ve Türk denizciliği saf dışı bırakılmış ve bölge ticaretinin kontrolü için de ilk adım atılmıştı¹³. Ancak Doğu'da Kıbrıs'ın ticari canlanmasına katkıda bulunan bu gelişme Batı'da Müslümanlara ve Türklere karşı büyük bir zafer olarak algılanıyordu; öyle ki bu zafer Kral Pierre'e Avrupa'da büyük bir ün kazandırmıştı¹⁴. Papa V. Urbanus İskenderiye baskınından önce 23 Mayıs 1363'te askerler ve kaptanlara yaptığı konuşmada kentin ele geçirilmesini, kilisenin hedefleri doğrultusunda şu şekilde yorumlamaktadır:

"Hain Sarazenler ve Doğu'daki Hristiyanlara yakın yaşayan Türklerin, küstah ve zorbalık ile inananların topraklarına saldırmasının önüne kimse geçemedi. Hristiyan Ermeni topraklarını ele geçirdiler. Kentleri, adaları, kaleleri, kutsal mekânları ele geçirip Hristiyanları katlettiler. Onları esir alıp sattılar. Ancak şimdi bu inançsızlar veba ve iç çekiş-

¹⁰ Strambaldi 1893, 49; Jorga 1896, 127; Makhairas 1932, I, 127-128; Flemming 1964, 85; Turan 1999, 142.

¹¹ Atiya 1962, 102; Hill 1972, II, 308-309.

¹² Machaut 1877, II, 130-136; Atiya 1938, 320; Hill 1972, II, 304; Luke 1975, III, 352; Runciman 1992, III, 373.

¹³ Edbury 1999a, 119; Edbury 1999b, 90; Lock 2006, 195.

¹⁴ Setton 1976, I, 241.

meler dolayısıyla zayıfladılar ve ihtişamlı Kral Pierre Satalia'yı (Adalia) aldığından beri onların üzerine bir korku düştü. Kral Pierre Kutsal Toprakların geri alınabileceğini bildirmek için bu tehlikeli yolculuğa çıktı¹⁵.

Kral Pierre Haçlı Seferleri ve taşıdığı unvanlar ile hem saldırılarına meşruiyet kazandırmış hem de papanın arzusu doğrultusunda hareket ederek faaliyetlerine maddi ve manevi destek sağlamıştır. Bu anlamda papa ile Kral Pierre'in işbirliği içerisinde hareket ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Kral Pierre faaliyetlerini Doğu Akdeniz'deki çıkarları tehlike altında olan Venedik ile paylaşmadan doğrudan papaya rapor ediyordu. Kral Pierre ve papa faaliyetlerini genel olarak uyum ve gizlilik içerisinde devam ettirmektedirler¹⁶.

14. Yüzyıl Başında Doğu Akdeniz'de Ticaret ve Kıbrıs

Doğu Akdeniz'de 14. yüzyılın siyasi ve ekonomik atmosferini etkileyen en önemli olay Akkâ'nın 1291 yılında Memlûk Sultanı el-Melik'ül-Eşref Halil tarafından ele geçirilmesi idi. Memlûk Sultanları Baybars ve Kalavun Antakya ve Trablus'u da zaten ele geçirmiş olduklarından Akkâ'nın kaybı Suriye'deki Haçlıların son sığınaklarını kaybetmeleri anlamına geliyordu¹⁷.

Hem Kıbrıs'ta hem de Batı dünyasında büyük üzüntü yaratan bu olay¹⁸ aslında Kıbrıs için yeni bir dönemin başlangıcıydı. Müslümanların ele geçirdiği kentlerden Kıbrıs'a, özellikle de Mağusa kentine yoğun bir göç başladı. Latin tüccarlar, Yakın Doğu topraklarına en kısa mesafede bulunan Mağusa'da daha yoğun ticaret yapmaya başlayınca kent İskenderiye ve Lajazzo'dan sonra (Ayas, Yumurtalık) Doğu Akdeniz'in en büyük üçüncü pazarı haline geldi¹⁹.

Bu gelişmeler üzerine Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz ticaret sistemindeki fonksiyonu bir anda değişti. Artık Memlûklara ait Mısır ve Suriye ile Kilikya Ermenileri arasında ticari bir aracı, geçiş ve aktarma limanı gibi daha geniş çaplı görevler üstlendi. Ayrıca Anadolu'ya ait limanlar ile Rodos, Girit ve diğer Doğu Akdeniz limanları ile de ticaret yapıyordu²⁰.

Papa IV. Nicholas'ın Akkâ'nın kaybına cevabı Hıristiyanların Memlûk Sultanlığı ile 10 yıl ticaret yapılmasını yasaklayan bir bildirme yayınlamak oldu. Bu yasak Latin Şehir Devletlerine ağır bir darbe vurmakla birlikte 14. yüzyılın başında Kıbrıs'ta görülen bolluk ve refahın en önemli sebebidir. Ambargonun mevcut olduğu bu süre zarfında Venedikliler pazarlardan Hindistan malları almak için büyük çaba gösterdiler. Baharatları Trabzon ve Tana'dan temin etmeye çalıştılar ancak bu yerler Güney Avrupalı tüccarlar için küçük pazarlardı. Dolayısıyla Mısır ve Suriye'ye yakın bölgeleri aracı olarak kullanarak burada ticaret yapmaya devam etmeleri gerekiyordu. Papalık ambargosu ile Kıbrıs bu aracı rolü üstlenmiş ve ticaret hacmini büyük oranda arttırmıştır²¹. Müslüman limanlarına giremeyen Batılı tüccarlar bütün Batı mallarını yalnızca Mağusa'dan aldıkları için burası Doğu-Batı

¹⁵ Setton 1976, I, 248. Kral Pierre'in Haçlı Seferleri için kuvvet toplamak amacıyla Avrupa'ya yaptığı seyahat için bk. Mas Latrie, 1852, 237-346; Froissart 1904, 144; Luke 1975, III, 352.

¹⁶ Setton 1976, I, 240.

¹⁷ İbn Tagrıberdi 71-73; Baybars el-Mansûri 2016, 117-119; Ayaz 2016, 61.

¹⁸ 1335 yılında Kıbrıs'ı ziyaret eden James of Verona kadınların hala Akkâ'nın ve Suriye'deki diğer kentlerin kaybı dolayısıyla yas tuttıkları için siyah giydiklerini ifade etmiştir. 1394'te adaya gelen Martoni de aynı giyim tarzından bahsederek bu nedeni ileri sürmektedir. Excerpta Cypria 1908, 17; 24; Hill 1972, II, 188-189; Ayaz 2016, 61.

¹⁹ Coureas 2005, 129.

²⁰ Jacoby 2012, 97.

²¹ Ashtor 1986, 535; Edbury 1991, 102; Coureas 2005, 156; Çavuşdere 2007, 79-80.

ticaretinin sirkülasyonunu sağlayan baş antrepoya dönüşmüştür²². Ancak kısa sürede baş döndürücü bir zenginliğe kavuşan ada ekonomisinin gerilemeye başlaması çok uzun sürmemiştir.

1317 ve 1327 yılında Venediklilerin yaşağın kısmen veya tamamen kaldırılması yönünde papaya yaptıkları başvuru kabul edilmemiş fakat 1320'lerden itibaren papanın Müslümanlarla ticaret yapmaları için müstakil olarak verdiği izin belgelerinin sayısı giderek artmıştır. 1343 yılında Altın Orda Devleti'nin yaşanan bir anlaşmazlık sonucu İtalyan tüccarları Tana'dan çıkarıp Kefe'yi kuşatma altına alması üzerine Doğu Akdeniz'e uygulanan papalık ambargosu katlanılmaz hale gelmiştir. 1344 yılında papa 5 yıl içinde 4 kadirge ile 6 silahsız gemiye izin vermiş ve bu tarihten itibaren sayıları kısıtlı olmakla birlikte İtalyan devletlerinin Mısır ve Suriye ile ticaret yapması yasallaşmıştır²³.

Papalık ambargosunun kalkması ile ticaret hacmi Kıbrıs'tan Mısır ve Suriye'ye dağılmıştır. Örneğin, Floransalıların Kıbrıs ile ticareti 1350'den sonra düşüşe geçmiş İskenderiye ve Dimaşk (Şam) ile yaptıkları ticaret ve bankacılık faaliyetleri artmıştır. Öyle ki 1391 yılında Kıbrıs'ta hazineye ilişkin borçlu veya alacaklılar listesinde yalnız 3 tane Floransalı ismi mevcuttur²⁴. 1332-1335 yılları arasında Venedik Senatosu tarafından her yıl Doğu'ya gönderilen 7 veya 8 geminin son durağı Kıbrıs iken 1346'dan sonra İskenderiye'den yola çıkan gemilerin yalnızca yarısı Kıbrıs'a uğramaya başlamıştı zira diğerleri Mısır'a gidiyordu. I. Pierre'in tahta çıkışından hemen önce 1357-1359 yılları arasında İskenderiye'ye giden kadirge sayısı 14 iken Kıbrıs'a uğrayanların sayısı yalnızca 9'du²⁵.

Bu ekonomik gerilemeyi hızlandıran önemli bir etken ise 1348 yılında adada baş gösteren vebaydı. Net rakamlara dayanan istatistikler mevcut olmamakla birlikte ada nüfusunun 1/3 ilâ 1/5'inin yok olduğunu, buna bağlı olarak iş gücünün büyük ölçüde azaldığını söylemek mümkündür²⁶. Stubbs, vebanın adanın adını kötüye çıkardığını ve ticaretin neredeyse durma noktasına geldiğini belirtmektedir. İş gücüne duyulan ihtiyacın ve nüfusun büyük oranda artması zirai faaliyetleri etkilemekle kalmamış köle fiyatlarını da yükseltmiştir²⁷.

Hindistan ve Orta Asya yollarının hareket noktasında bulunması dolayısıyla çok canlı bir Hıristiyan pazarı olan Lajazzo'nun (Ayas, Yumurtalık) 1337'de Memlûkların eline geçmesi Mağusa'nın önemini bir süreliğine arttırmıştır. Zira Mağusa limanı tek Hıristiyan toprağı olması itibariyle bölge ticaretini tekeline almıştır. Ancak bu gelişmenin hemen ardından ticaret yollarında yaşanan değişiklik ile ada bu avantajını kaybetmiştir²⁸. Kilikya-Suriye karayolunu kullanan tüccarların, malları Kızıl Deniz'den İskenderiye'ye nakletmesi ile Kıbrıs artık bu ticaret hattının karşısında yer almadığından ticaret hacmi Mısır'a dağılmıştır²⁹.

Ticaret yollarının (Fig. 1) bu şekilde değişmesi, vebanın ada üzerindeki yıkıcı etkileri ve papalık ambargosunun kalkması adanın ticaret hacminde büyük bir düşüşe yol açmıştır. Kral I. Pierre'in tahta çıkışından önce ada, ekonomik gerilemenin sinyallerini vermekteydi. Bu ekonomik kriz I. Pierre krallığın idaresini eline aldıktan sonra da devam etmiş gibi görünmektedir. Nümismatik veriler yüzyılın ilk yarısında ikinci yarısına oranla para darbında düşüş yaşandığını ve dolayısıyla ekono-

²² Edbury 1999a, 117.

²³ Ashtor 1986, 538-539; Edbury 1999a, 117-118.

²⁴ Coureas 2005, 138.

²⁵ Edbury 1999b, 6.

²⁶ Makhairas 1932, I, 66; Hill 1972, II, 307; Edbury 1991, 153; Nicolaou-Konnari 2005, 16.

²⁷ Coureas 2005, 152; Stubbs 2016, 37.

²⁸ Heyd 2000, 611.

²⁹ Edbury 1999a, 117.

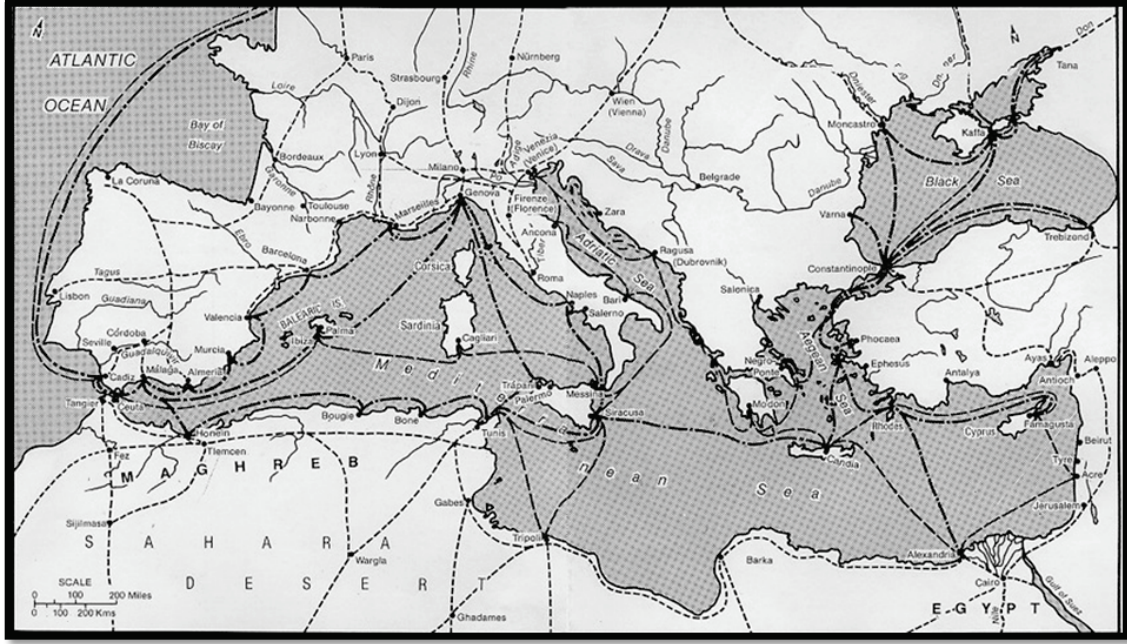

Fig. 1. 1346'dan Önce İtalyan Şehir Devletlerinin Akdeniz Ticaret Yolları

minin yavaşladığını göstermektedir³⁰.

I. Pierre'in Saldırı Politikası

Kral I. Pierre tahta çıktığı zaman uygulayacağı siyaseti bu ekonomik gerilemeyi göz önüne alarak belirlemiş olmalıdır. Bu doğrultuda I. Pierre Kıbrıs ekseninden kayan Doğu Akdeniz ticaretini tekrar adaya yönlendirerek Kıbrıs'ı yeniden bu ticaretin merkezi yapmak için başlıca Müslüman liman ve pazarlarını tahrip etmek suretiyle ticaret trafiğini Kıbrıs'a yönlendirmek ya da Müslüman limanlarını Kıbrıs kontrolü altına almak amacıyla bir dizi saldırı planlamıştır³¹.

1360 yılında Gorigos (Korykos) halkı, Kilikya Ermeni Kralı IV. Constantine kendilerini Türklere karşı koruyamadığı gerekçesiyle Kral I. Pierre'e kenti kendisine teslim etmeyi teklif ettiler. Kral I. Pierre bu teklifi hemen kabul edip kente gönderdiği kadırgalar ile kent halkından bağlılık yemini almış; bu şekilde anakarada üs olarak kullanabileceği bir liman elde etmiştir³².

1361 yılında I. Pierre'in Antalya'yı ele geçirmesi üzerine Alanya Emiri Hüsamüddin Mahmud Bey ile Manavgat Emiri, Kıbrıs Kralının bu hamlesinden çekinerek ona bağlılıklarını sundular. Alanya Emiri kentin anahtarını da Kral Pierre'e teslim etti ancak kral kendisine bağlılığını bildirmesi ve belli bir miktar vergi ödemesini şart koşarak kentin anahtarını kabul etmedi. Manavgat Emirinin de kralın üstünlüğünü kabul etmesi üzerine kral Mağusa limanına döndü³³.

Lusignanların Anadolu'nun güney sahillerine saldırıları hız kesmeden devam etti. 1362 yılı Mayıs ayında kral, Amiral Sir John de Sur'u Antalya kaptanının değişimi için hazırladığı 14 gemi ile

³⁰ Edbury 1991, 153.

³¹ Edbury 1999a, 119.

³² Makhairas 1932, I, 114; Hill 1972, II, 320; Turan 1999, 141; Coureas 2014, 78; Ağır – Solak 2013, 117; Taşkıran 2017, 193.

³³ Amadi 1891, 411; Makhairas 1932, I, 121, 124-125; Tekindağ 1954, 167; Turan 1999, 141; Altan 2002, 1217; Kofoglu 2006, 238-239.

birlikte kente gönderdi. Amiral Myra'ya (Demre) gelerek burayı ele geçirip; yakıp yıktı ve pek çok kişiyi öldürdü. Patara da bu saldırıların hedefi oldu³⁴.

1362 yılında Kıbrıs Kralının Haçlı Seferi için Avrupa'dan yardım toplamaya gitmesini fırsat bilen Mehmed Reis Kıbrıs'ın kuzey sahillerine bir saldırı düzenledi. 1363 yılında Karpaz ve Girne'yi yağmalaması üzerine kral naibi Francis Spinola Türk filosunun peşine düştü ve yaşanan mücadelede hayatını kaybetti. Bunun üzerine Sir John of Antioch ve Amiral Sir John de Sur, Anamur'a yönelip kaleyi ele geçirdiler ve çok sayıda Türk'ü esir aldılar. Sis'e (Kozan) de bir saldırı düzenlediler ancak burada başarılı olamadılar³⁵.

1364 yılında bu kez kral naibi Antalya'ya göndermek üzere 4 kadırga hazırlattı. Önce Antalya'ya gelen kadırgalardan üçü buradan yola çıkarak güney sahillerini yağmaladı ve Alanya'yı büyük tahribata uğrattı³⁶.

Avrupa'dan topladığı kuvvetler ile İskenderiye'ye yönelen I. Pierre, 9 Ekim 1365'te İskenderiye'ye saldırdı. *Akdeniz'in Kraliçesi* olarak anılan kent görülmemiş bir zulme tanık oldu. Kentin yağmalandığı, deve yükleriyle ganimet ele geçirildiği ve yaklaşık beş bin kişinin esir alındığı bu saldırıda kral Pierre kenti elde tutmayı hedeflemiş olmalıdır çünkü kentten ayrılmaya karar verene kadar tahkimatları yıktırmamıştır. Şayet İskenderiye'yi ele geçirmiş olsaydı Antalya ve Gorigos ile birlikte bu üç kent sayesinde Doğu Akdeniz ticaretini tekeline almış olacaktı³⁷.

I. Pierre Doğu'ya yönelmekle birlikte güney Anadolu sahillerini kontrol altında tutma çabalarına da devam etmiştir. Karaman, Alanya ve Manavgat Emirlerinin krallığa karşı hareket etmeleri ve korsanlık faaliyetlerine girişmeleri üzerine Pierre, 1366 yılında 22 kadırgadan oluşan bir filo ile Alanya kalesini kuşattı. Ancak Kıbrıslılar bu saldırıda başarı elde edemediler. Bunun üzerine sahil boyunca limanı tahrip ederek Manavgat'a ilerlediler ve sahil beylerinin burada toplanan gemilerini ateşe verdiler³⁸.

İtalyan şehir devletlerinin imtiyazlarını geri almak adına Kral I. Pierre'e İskenderiye baskınının ardından Memlûklar ile müzakere yapması konusunda baskı yapmaları oldukça sancılı bir süreci başlatmıştır. Bununla birlikte 1365-1368 yılları arasında I. Pierre Anadolu ve Suriye sahillerine baskınlarını devam ettirmiştir³⁹. Her iki tarafın da gerçekten anlaşma yapmak istediği söylenemezdi. Mısır'da yönetimi elinde bulunduran emir Yelboğa filo inşa etmek için zaman kazanmaya çalışırken Pierre de ölçüsüz talepler de bulunarak uzlaşmayı zorlaştırmaktaydı⁴⁰.

İlişkiler bu şekilde gergin devam ederken I. Pierre 15 kadırgalık bir filo ile Ocak 1367'de Trablus'a bir saldırı düzenledi. Yardımcı kuvvetlerin gelmesini beklemek için adaya çekildikten sonra Ekim 1367'de Trablus'a ikinci bir saldırı daha düzenledi⁴¹. Filo Trablus'tan Tartus'a (Tartosa) geçti ve kenti yağmalayıp sultanın filo inşasında kullanılacak kereste, halat, zift gibi malzemeleri ateşe ver-

³⁴ Strambaldi 1893, 49; Jorga 1896, 127; Flemming 1964, 85; Turan 1999, 142.

³⁵ Makhairas 1932, I, 137, 138; Hill 1972, II, 323; Altan 2002, 1217; Kofoğlu 2006, 240, Ağır – Solak 2013, 117-118.

³⁶ Makhairas 1932, I, 150; Hill 1972, II, 323-324.

³⁷ Atiya 1938, 348-350; Ayalon 1971, 49; Runciman 1992, III, 376-377; Edbury 1999a, 97; İbn Tagrıberdi 237-238; Ayaz 2016, 64.

³⁸ Tekindağ 1954, 167; Merçil 1989, 332; Solak 2012, 121; Ağır – Solak 2013, 118-119.

³⁹ Altan 2002, 1218; Ağır – Solak 2013, 118. Müzakerelerin ayrıntısı için bk. Makhairas 1932, I, 178-194; İnalçık 2002, 69.

⁴⁰ Runciman 1992, III, 378.

⁴¹ Machaut 1877, 205-207; Edbury 1991, 169; Ayaz 2016, 68.

Fig. 2. 1360'tan İtibaren Lusignanların Saldırı Noktaları

di. Çivi ve demir gibi yanmayan malzemeleri de denize döktüler. Buradan Lazkiye'ye yönelik filo kötü hava koşulları ve limanın güçlü tahkimatı dolayısıyla karaya çıkmayı başaramadı⁴².

I. Pierre Suriye sahillerine saldırılarını sürdürmekteydi (Fig. 2). Sırada Banias (Valenia) vardı. Kenti ateşe verdi ve buradan Malo'ya yöneldi. İki gün burada kalan filo rotasını Lajazzo'ya çevirdi. Lajazzo saldırısında Halep naibi Kıbrıslılara yetişti. Frankların önemli bir kısmı öldürüldü ve elliye yakın gemi tahrip edildi⁴³.

Yine 1367 yılında Kral Pierre'in Memlûklara karşı saldırı düzenlemek isteyenlere krallığın malzeme ve destek vereceğini açıklaması üzerine krala ait olup Rodos'ta bulunan iki Ceneviz gemisi teçhizatlandırıldıktan sonra Sidon'a gidip limanı yağmaladılar; gemileri ticari mallarla doldurmamakla kalmayıp Kıbrıs'a dönerken karşılaştıkları bir Sarazen gemisini de ele geçirip Mağusa'ya geldiler⁴⁴.

Kral I. Pierre'in trajik ölümü⁴⁵ Lusignan Krallığının Doğu Akdeniz'de izlediği saldırı politikasını değiştirmede. Suriye sahillerine yönelik baskınlar I. Pierre'in halefi II. Pierre tarafından devam ettirildi. 1369 yılında 4 kadırgalık bir filo John de Morphou komutasında Doğu'ya doğru açıldı ve Sidon, Boutron, Tartus ve Lazkiye'ye saldırıp tahribata yol açtı⁴⁶.

Kıbrıs kuvvetleri Antalya'ya dönüp gemileri kalafatlattıktan sonra bir önceki saldırılarından bir

⁴² Amadi 1891, 417; Atiya 1938, 373-374; Aktan 1999, 447-448.

⁴³ Makhairas 1932, I, 212; Hill 1972, II, 353-354; Ayaz 2016, 68-69.

⁴⁴ Makhairas 1932, I, 213.

⁴⁵ Ayrıntılar için bk. Edbury 1999d, 219-233.

⁴⁶ Makhairas 1932, I, 285, 286; Aktan 1999, 448; Çetin 2011, 335.

ay sonra, Temmuz 1369'da önce Finike'ye ardından İskenderiye'ye doğru harekete geçtiler. Memlûk sultanının hala barış yapmak istemediği cevabını alınca dönüşte karşılaştıkları bir Mağrip gemisine saldırdılar ancak gemideki 400 kişilik kuvvet ve karadan aldıkları destek dolayısıyla başarılı olamadılar. 19 Temmuz 1369'da Sidon'da karaya çıkıp Memlûk güçlerini yenmelerine rağmen çıkan fırtına dolayısıyla gemilerine dönüp önce Beyrut ardından Mağusa'ya geçtiler⁴⁷. 1370 yılında ise Mübarizeddin Mehmed Bey'in Antalya'yı geri almaya yönelik bir başka girişimine cevap olarak Kıbrıs krallığına ait iki kadırğa Sir Thomas Montolif de Cliro kaptanlığında Anamur'dan Antalya'ya kadar uzanan Anadolu sahillerini yağmaladı⁴⁸.

Kral I. Pierre'in 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren izlediği saldırı politikasına Doğu Akdeniz'in değişen ekonomik dengeleri ışığında bakıldığında resmin daha büyük kısmını görmek mümkündür. Aslında Antalya'nın ele geçirilmesi bir son değil bir dizi saldırı sonunda ulaşılması amaçlanan nihai hedefin başlangıç noktasıdır. Tasarlanan harekât Türklerin elindeki sınırlı bir toprak parçasını almaktan çok daha geniş çaplı bir Doğu Akdeniz siyasi hareketi meydana getiren halkalardan biri ve belki de en önemlisidir⁴⁹.

Nitekim Antalya, İskenderiye ve Kıbrıs limanlarında hâkimiyet kurmak Doğu Akdeniz ticaret yolunu kontrol altına almak demektir. Öte yandan sürekli rüzgârlar ve akıntılar dolayısıyla Avrupa'dan Kutsal Topraklara giden gemiler için Kuzey Afrika kıyılarına paralel güney rotasından ziyade Güney Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs şeklinde bir rota takip etmek daha kolay ve güvenliydi. Kuzey Afrika yerine Anadolu kıyılarına paralel uzanan bu yolun güvenliğinin sağlanması Lusignanlar için en öncelikli meseleydi. Doğu Roma otoritesinin çökmesinin ardından Antalya'nın Hıristiyanların elinden çıkması Lusignan Krallığının 13. yüzyılda yine bu ticaret yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla Selçuklu Türkleriyle mücadeleye girişmesiyle sonuçlanmıştı⁵⁰.

Kral I. Pierre'in Antalya'yı almasıyla başlayan harekâtın yönü Doğu'ya çevrildi. I. Pierre Memlûklarla savaşırken kontrolü altındaki limanlarda düşüşe geçen ticaret hacmini tersine döndürmeyi hedefliyordu. Kenti ele geçirip bu zaferi sürdürülebilir kılabilirse Kıbrıs buranın ticaretinden istifade edecekti; ele geçiremezse kenti tahrip edip ticareti Mağusa'ya yönlendirecekti. Bu politika I. Pierre ile sınırlı kalmadı. Halefi II. Pierre de adadaki ekonomik gerileme, devlet gelirinin azalması ve fakirleşmeyi göz önünde tutarak hareket etti⁵¹.

Dolayısıyla Kral I. Pierre'in Türk ve Müslüman topraklarına gerçekleştirdiği saldırılar temelde Mağusa'nın rakibi niteliğindeki limanları ortadan kaldırarak kentin ticaret hacmini arttırmak, gümrük vergisi gelirlerinden istifade etmek ve Doğu Akdeniz ticaretinin başını çekmek amaçlarını güdüyordu. Antalya'nın alınması ise bu hedeflere ulaşmak için tasarladığı bir dizi askeri ve siyasi faaliyetlerin ilk aşamasıydı. Bu nedenle Antalya'nın ele geçirilmesinin arkasında dini sebeplerden ziyade adanın güvenliği ve ticaretine ilişkin meseleler yatıyordu⁵².

Sonuç

Doğu Akdeniz'de 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanların eline geçmesi ile Haçlı Seferlerinin ikinci

⁴⁷ Makhairas 1932, I, 287, 288; Atiya 1938, 374; Ayaz 2016, 72.

⁴⁸ Strambaldi 1893, 128-129; Makhairas 1932, I, 318.

⁴⁹ Çetin 2011, 331; Ayaz 2016, 63.

⁵⁰ Turan 1988, 101-106; Edbury 1999c, 229; Turan 1999, 134-136; Ayönü 2014, 214-220.

⁵¹ Aktan 1999, 449; Edbury 1999b, 97.

⁵² Edbury 1999b, 100.

evresinin başladığı dönemde Türkler ve Müslümanlara karşı mücadele fikri oldukça popüler olmakla birlikte Lusignanların Antalya'yı ele geçirmelerinin ardında yatan başlıca sebep bu değildi. Gereken kuvveti toplamak için ihtiyaç duyulan gerekçeyi sunan bu söylemler hiç şüphesiz itici birer güç olmakla birlikte esas hedeften ziyade bir nevi "meşruiyet" araçlarıydılar. Kıbrıs ve ismen Kudüs Kralı I. Pierre bu araçlardan faydalanarak krallığın ekonomisindeki düşüşü tersine çevirmeye yönelik bir siyaset gütmüştür.

Dolayısıyla 1360 yılından itibaren I. Pierre'in izlediği "fetih" politikası bir yandan krala Haçlı Seferi vazifesini yerine getirme imkânı sunarken öte yandan başlıca Müslüman limanlarını tahrip ederek ticaret trafiğini Kıbrıs'a yönlendirmek veya bu limanları krallık kontrolüne alarak Kıbrıs'ı Doğu Akdeniz ticaretinin merkezi yapma amacı taşıyordu. Bu sebeple Antalya'nın alınması uzun soluklu ve izi sürülmediği takdirde birbirinden bağımsız görünmekle birlikte tamamlayıcı nitelikteki girişimlerden meydana gelen saldırı zincirinin ilk halkasıdır.

Antalya'nın alınması ve güney sahillerinde hâkimiyet kurulması ile Lusignanlar arkalarını sağlama alarak yüzlerini doğuya ve güneye çevirebilmişlerdir. Doğu Akdeniz'i hem ticaret yolları açısından güvenli kılmayı hem de bölge ticaretini kontrol altında tutup gümrük vergilerinden faydalanmayı hedefleyen I. Pierre Antalya - Kıbrıs - İskenderiye limanları üzerinde hâkimiyet kurarak adasına kaybettiği refahı tekrar kazandırmayı hedeflemiştir. Halefi II. Pierre babasının faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmış fakat Cenevizlilerin ada için oluşturdukları tehdit krallığın iç meselelere yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Lusignanların 1361 yılında Antalya'yı alarak başlattıkları bu geniş çaplı hareket 1373 yılında kenti Türklerle teslim etmeleriyle sona ermiştir.

Figürler Listesi

Fig. 1. https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/society/images/routes.jpg

Fig. 2. P. W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374*, Cambridge, 1999.

BİBLİYOGRAFYA

Birincil Kaynaklar

- Amadi F. Amadi, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*. Ed. R. de Mas Latrie, Paris 1891.
- Baybars el-Mansûrî (= Ruknuddîn Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr el-Hitayî, et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye).
Kullanılan Çeviri: Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye Türk Devleti Konusunda Sultânlara Armağan (1252-1312)*. Çev. H. Polat. Ankara 2016.
- Excerpta Cypria Trans. C. D. Cobham, Cambridge 1908.
- Froissart J. Froissart, *The Chronicles of Froissart*. Trans. J. Bouchier-L. Beners. New York 1904.
- İbn Tagrıberdî (= Cemâleddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. Tagrıberdî el-Atâbegî, En-Nücûmu'z-Zâhire fi Mulûk-i Mısır ve'l-Kâhire).
Kullanılan Çeviri: İbn Tagrıberdî, *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*. Çev. D. A. Batur. İstanbul 2013.
- Machaut G. de Machaut, *La Prise d'Alexandrie*. Ed. L. de Mas Latrie. Genève 1877.
- Makhairas L. Makhairas, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus entitled "Chronicle"*. Ed. R. M. Dawkins, Vols. I-II. Oxford 1932.
- Strambaldi Strambaldi, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*. Ed. R. De Mas Latrie, Seconde Partie. Paris 1893.

Modern Literatür

- Ağır – Solak 2013 M. Ağır – K. Solak, "Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasi Faaliyetleri". *Çanak kale Araştırmaları* 14 (2013) 107-130.
- Aktan 1999 A. Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri". *Belleter* 237 (1999) 441-452.
- Altan 2002 E. Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)". Eds. H. C. Güzel – K. Çiçek – S. Koca, *Türkler* 6. Ankara (2002) 1211-1220.
- Ashtor 1986 E. Ashtor, "Observations on Venetian Trade in the Levant in the XIVth Century". Ed. Benjamin Z. Kedar, *East-West Trade in the Medieval Mediterranean*. London (1986) 533-586.
- Atiya 1938 A. S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*. London 1938.
- Atiya 1962 A. S. Atiya, *Crusade, Commerce & Culture*. Bloomington 1962.
- Ayalon 1971 D. Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri İslam Âlemi ile Hıristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası". *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* XXV (1971) 39-50.
- Ayaz 2007 F. Y. Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömerî (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu". *ÇÜ SOSYAL Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/1 (2007) 81-100.
- Ayaz 2016 F. Y. Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*. Ankara 2016.
- Ayönü 2014 Y. Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*. Ankara 2014.
- Coureas 2005 N. Coureas, "Economy". Eds. A. Nicolaou-Konnari - C. Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*. Leiden (2005) 103-156.
- Coureas 2014 N. Coureas, "Friend or Foe? The Armenians in Cyprus as Others Saw

- Them During the Lusignan Period (1191 – 1473)”. Ed. C. Mutafian, *La Méditerranée des Arméniens XIIe – XIIIe siècles*. Paris (2014) 75-83.
- Çavuşdere 2007 S. Çavuşdere, *14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone Da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaret Tarihine Dair Kaynaklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş 2007.
- Çavuşdere 2009 S. Çavuşdere, “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”. *Tarih Okulu* IV (2009) 53-75.
- Çetin 2011 A. Çetin, “Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri”. *Adalya* XIV (2011) 327-343.
- Edbury 1991 P. W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374*. Cambridge 1991.
- Edbury 1999a P. W. Edbury, “Cyprus and Genoa: The Origins of the War 1373-1374”. Ed. P. W. Edbury, *Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus*. Aldershot (1999) 109-126.
- Edbury 1999b P. W. Edbury, “The Crusading Policy of King Peter I of Cyprus, 1359-1369”. Ed. P. W. Edbury, *Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus*. Aldershot (1999) 90-05.
- Edbury 1999c P. W. Edbury, “The Lusignan Kingdom of Cyprus and its Muslim Neighbours”. Ed. P. W. Edbury, *Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus*. Aldershot (1999) 223-242.
- Edbury 1999d P. W. Edbury, “The Murder of King Peter I of Cyprus”. Ed. P. W. Edbury, *Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus*. Aldershot (1999) 219-233.
- Flemming 1964 B. Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*. Wiesbaden 1946.
- Heyd 1886 W. Heyd, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-Âge*. Tome II. Leipzig 1886.
- Heyd 2000 W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Çev. E. Z. Karal. Ankara 2000.
- Hill 1972 G. Hill, *A History of Cyprus*. Vol. II. Cambridge 1972.
- İnalçık 2002 H. İnalçık, “Güney Anadolu ve Kıbrıs Krallığı”. Ed. B. Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*. Ankara (2002) 67-71.
- Jacoby 2012 D. Jacoby, “The Eastern Mediterranean in the Later Middle Ages: An Island World?”. Eds. J. Harris, C. Holmes, E. Russell, *Byzantines, Latins, and Turks in the Eastern Mediterranean World after 1150*. Oxford (2012) 93-117.
- Jorga 1896 N. Jorga, *Philippe de Mézières, 1327-1405 et La Croisade au XIVe siècle*. Paris 1896.
- Kofoğlu 2006 S. Kofoğlu, *Hamidoğulları Beyliği*. Ankara 2006.
- Lloyd – Rice 1989 S. Lloyd – D. S. Rice, *Alanya (Âlâiyya)*. Çev. N. Sinemoğlu. Ankara 1989.
- Lock 2006 P. Lock, *The Routledge Companion to the Crusades*. New York 2006.
- Luke 1975 S. H. Luke, “The Kingdom of Cyprus, 1291-1369”. Ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades*. Vol. III. Wisconsin (1975) 340-360.
- Mas Latrie 1845 L. de Mas Latrie, “Des relations politiques et commerciales de l’Asie Mineure avec l’île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (deuxième article)”. *Bibliothèque de l’école des chartes/1845*, tome 6, 485-521.

- Mas Latrie 1846 L. de Mas Latrie, "Des relations politiques et commerciales de l'Asie Mineure avec l'île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (troisième et dernier article)". *Bibliothèque de l'école des chartes*/1846, tome 7, 121-142.
- Mas Latrie 1852 L. de Mas Latrie, *Histoire de L'Île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*. Paris 1852.
- Merçil 1989 E. Merçil, "Alâiye Beyliği". *TDV İA* 16. İstanbul (1989) 332-333.
- Niolaou-Konnari 2005 A. Niolaou-Konnari, "Greeks". Eds. A. Nicolaou-Konnari-C. Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*. Leiden (2005) 103-156.
- Runciman 1992 S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* III. Çev. F. Işıltan. Ankara 1992.
- Solak 2012 K. Solak, "Memlûkler ve Alâiyye". *Tarih Okulu* XII (2012) 117-128.
- Setton 1976 K. M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)* I. Philadelphia 1976.
- Stubbs 2016 W. Stubbs, *The Medieval Kingdoms of Cyprus and Armenia*. Lexington 2016.
- Taşkıran 2017 H. Taşkıran, "Karamanoğullarının Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri Üzerine". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 43 (2017) 187-212.
- Tekindağ 1954 M. C. Ş. Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi". *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 9 (1954) 161-174.
- Turan 1988 O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*. Ankara 1988.
- Turan 1999 O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*. İstanbul 1999.

